

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

IO6 Vodič za život u prirodi za pastire

Erasmus +

2019-1-TR01-KA202-077190

© Dimitris Tosidis

MAKÜ
BURDUR MEHMET AKIF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

**UNIVERSITY OF
BELGRADE**

**UNIVERSIDAD
DE
CORDOBA**

Čemu služi ovaj vodič?

Ovaj Vodič pruža čitaocu bliži pogled na seoske životne aktivnosti i poteškoće pastira, kroz opis sopstvenih iskustava. Pastiri, po svojoj profesiji, moraju da žive daleko od modernog društva i suočavaju se sa poteškoćama u pristupu informacijama. Ovaj vodič se bavi načinima za prevazilaženje borbi sa kojima se suočavaju ili se mogu suočiti u prirodi u kojoj žive.

Disclaimer

This document is elaborated on the basis of the outcomes of the IO6 "Life Guide for Shepherds" developed within the Project N. 2019-1-TR01-KA202-077190 (SHEPHERD BRIDGE)", co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Autori ovog vodiča

ELLINIKOS GEORGIKOS ORGANISMOS-DIMITRA

VETERINARY RESEARCH INSTITUTE

The Greek Team supported the development of this Guide:

Evangelia N. Sossidou, Maria-Anastasia Karatzia, Sofia-Afroditi Termatzidou

BURDUR PROVINCIAL AGRICULTURE AND FOREST DIRECTORATE

The Turkish Team supported the development of this Guide:

Veli PEKSÜSLÜ, D.Selin CANDAN, Ercan ÇELİK

BURDUR MEHMET AKIF ERSOY UNIVERSITY

The Turkish Team supported the development of this Guide:

Özkan Elmaz, Cevat Sipahi

BURDUR GOVERNORSHIP

The Turkish Team supported the development of this Guide:

Mahizer KARS, Meltem KILINÇ

BURDUR CHAMBER OF AGRICULTURE

The Turkish Team supported the development of this Guide:

Kemal KUBİLAY, Osman EKİCİBAŞI, Hüsnü ŞAKI

UNIVERSITY OF BELGRADE, FACULTY OF VETERINARY MEDICINE

The Serbian Team supported the development of this Guide:

Danijela Kirovski, Ljubomir Jovanović

UNIVERSITY OF CORDOBA

The Spanish Team supported the development of this Guide:

Carlos C. Pérez Marín, Dolores C. Pérez Marín, Francisco Maroto Molina

Sadržaj

Poglavlje	Stranica
Uvod	1
Grčka	6
Turska	10
Španija	15
Serbija	20

Uvod

Nijedno zanimanje ne približava čoveka prirodi od onoga što je pastirsko zanimanje. Pastiri žive u prirodi, potpuno udaljeni od savremenog sveta koji, nažalost, ima tendenciju da zaokupi našu pažnju. Pastiri se stavljaju u poziciju da jasno vide ono što bismo mogli nazvati prvim zakonom prirode, a to je poslušnost, nakon čega sledi drugi zakon, a to je da sve u prirodi ima svrhu, uključujući naše sopstveno smrtno postojanje.

Način života pastira nije se značajno promenio tokom godina. Njihova radna rutina je zahtevna i uglavnom poređana po sezoni. Oni rade u izolovanim oblastima i suočavaju se sa mnogim izazovima, kao što su ekstremni vremenski uslovi, predatori, dostupnost i kvalitet pašnjaka itd.

U pokušaju da daju odgovore o svakodnevnim problemima i društvenim implikacijama pastirskog života, tim projekta je poserio pastire radi intervjua u četiri različite zemlje (Grčka, Turska, Španija i Srbija).

Ovaj vodič navodi ključne probleme u vezi sa životom pastira, dok će kroz lična iskustva dati odgovore na sledeća kritična pitanja;

- Koje su glavne teškoće sa kojima se pastiri suočavaju živeći u prirodi?
- Koje mere bi pastiri mogli da preduzmu kako bi se zaštitili od ekstremnih temperatura?
- Kako upravljati hitnim zdravstvenim problemima?
- Kako rešiti probleme sa predatorima?
- Kako rešiti problem obrazovanja dece?
- Kako se izboriti sa nedostatkom društvenog života?

1. GRČKA

1.1. Koje su glavne teškoće sa kojima se pastiri suočavaju živeći u prirodi?

Georgia Zioga je vlasnik stada mlečnih ovaca srednje veličine (250 grla). Ona i njen suprug su farmeri treće generacije, odrasli u Lokovima, malom selu u podnožju planine Olimpa. „Zimski period je izazovan u našem kraju – u slučaju velikih snežnih padavina teško je doći i nahraniti stado“, rekla je ona. Oni i dalje primenjuju praksu transhumancije, jer periodično sele svoje stado između dva komplementarna objekta i pašnjaka, radi boljeg upravljanja ishranom u odnosu na sezonu. Njena dnevna rutina je zaista zahtevna, jer učestvuje u obe muže, hrani jagnjad/jariće i vodi ovce na ispašu na tri

sata dnevno. Štaviše, u određenim periodima godine proizvodi sir i druge mlečne proizvode za porodičnu potrošnju. „Osećam se veoma srećnom što su moja dva sina uključena u naš porodični posao“, rekla je ona, jer rad porodice doprinosi smanjenju troškova proizvodnje.

Photograph courtesy: Lab of Animal Health & Welfare

Stelios Tzikas je mladi farmer koji uzgaja svoje mlečne koze u ekstenzivnom proizvodnim sistemu, u malom selu u regionu Pieria. Odlučio je da nastavi porodičnu tradiciju, jer nije mogao da zamisli sebe da živi u gradu ili da radi u kancelariji. Uprkos činjenici da ga privlače tradicionalne poljoprivredne prakse, on ne zanemaruje teškoće svog posla. Kao glavnu brigu naveo je klimatske ekstreme. „Suša je jedna od naših najvećih briga, jer dostupnost i kvalitet pašnjaka opadaju tokom godina. „Toplotni stres utiče na ishranu i produktivnost koza“, rekao je on.

1.2. Koje mere bi pastiri mogli da preduzmu kako bi se zaštitili od ekstremnih temperaturnih uslova?

Photograph courtesy: Lab of Animal Health & Welfare

Da bi se izborili sa visokim temperaturama, grčki pastiri obično koriste hladovinu drveta kao zaklon dok prate stado na letnjoj paši. Trude se da izbegnu ispašu u podne, kada se primećuju najviše temperature. Konačno, nošenje zaštitnih šešira i zaliha hladne vode doprinose njihovoj toplotnoj udobnosti.

Takozvana „torvas“ vreća se koristi za skladištenje vode i hrane. Za vreme ispaše seljaci sede u hladovini drveta, da predahnu ili ručaju.

1.3. Kako rešiti hitne zdravstvene probleme?

Ovčari u Grčkoj žive u područjima udaljenim od zdravstvenih centara. Ako dođe do hitnog zdravstvenog problema, prilično je teško pozvati hitnu pomoć, zbog slabog signala mobilnog telefona. Kada se Stelios suočio sa takvim stanjem dok je bio na pašnjaku sa svojim kozama, morao je da sačeka da njegova porodica primeti njegovo kašnjenje i potraži ga. Kada je Džordžija morala da se suoči sa hitnim problemima u vezi sa zdravljem svoje dece, tražila je pomoć komšija ili konsultaciju najbližeg farmaceuta.

1.4. Kako rešiti problem predatora?

Ovčari u Grčkoj uzgajaju pastirske pse kako bi zaštitili svoja stada od predatora. Najpopularnija rasa je grčki ovčar. Ovi psi su savršeno prilagođeni prirodnim uslovima planinskih područja. Kao što je Stelios pomenuo, oni imaju snažan instinkt čuvanja od rođenja i sposobni su da se suoče sa napadima velikih mesoždera, kao što su medvedi i vukovi.

1.5. Kako rešiti problem edukacije dece?

Obrazovanje dece u pastirskim porodicama je problem u Grčkoj. Učešće roditelja u obrazovanju dece je ograničeno, zbog povećanog radnog vremena. Nekoliko porodica i male dece koji žive u planinskim predelima ne mogu opravdati rad škola. Štaviše, čini se da nastavnici nerado biraju ta udaljena i nepristupačna područja za obavljanje svog posla. Porodica Džordžije mora sama da pokrije dnevne troškove prevoza svoje dece do škole (bilo tako što će angažovati privatnog taksista ili samostalno voziti decu u školu). Pre nekoliko godina, državni budžeti su korišćeni u ove svrhe. Primena sličnih praksi i ekonomska motivacija nastavnika za izbor udaljenih radnih mesta su od ključne važnosti da bi se obezbedilo pravilno obrazovanje dece pastira u budućnosti.

1.6. Kako rešiti problem manjka socijalnog života?

Oba grčka farmera su priznala da je njihov društveni život ograničen. Prisustvovanje svadbenim ceremonijama ili tradicionalnim kulturnim festivalima njihove su glavne društvene aktivnosti tokom cele godine. Stelios je napomenuo da su mu razvoj pametnih

telefona i korišćenje društvenih mreža pomogli da poboljša komunikaciju i razmenu znanja sa drugim ljudima. Georgia je uključena u organizaciju kulturnih događaja, kao što su izložbe lokalnih proizvoda, kako bi stupila u kontakt sa više ljudi i poboljšala svoj društveni život.

2. TURSKA

2.1. Koje su glavne teškoće sa kojima se pastiri suočavaju živeći u prirodi?

Pastirska profesija u Turskoj se uglavnom obavlja u ekstenzivnim uslovima. Postoje naučne studije zasnovane na upitnicima koje otkrivaju poteškoće sa kojima se pastiri suočavaju dok rade ovaj posao. U studiji sprovedenoj u Turskoj, ekstenzivni uzgajivači koza u regionu Zapadnog Mediterana u Turskoj imaju jednu od najtežih metoda uzgoja. Studija je imala za cilj da definiše sociodemografsku strukturu i život tih ljudi. Sociodemografski aspekti istraživanja preko upitnika su izvedeni u toku 2016. godine kod 157 uzgajivača. Za definisanje podataka korišćena je deskriptivna statistika i aplikacije za izračunavanje. Uzgajivači su okarakterisani na sledeći način; Njih 94,90% su bili muškarci, prosečne starosti $46,11 \pm 0,78$, većina (82,80%) ima osnovno obrazovanje i 93,63% je u braku. Doprimos žena (85,98%) i dece (67,13%) ovoj porodičnoj aktivnosti bio je od suštinskog značaja. „Ne mogu da vodim ovaj posao bez svoje supruge“, bila je izjava muških odgajivača (82,80%). Dok je ispaša definisana kao muški posao, ručna muža (100%) i proizvodnja sira su obavljale žene. Deda i otac više od 97,45% odgajivača su se bavili istim poslom, a 88,54% je prihvatilo svoj posao kao porodično nasleđe. 84,71% je zadovoljno svojim poslom, ali

samo 25,32% njih je želelo da njihova deca nastave sa ovim poslom .

Iako 17,20% nije želelo da prestane sa uzgojem koza, ostalih 82,80% planiralo je da ga okonča u roku od 7 godina. Uzgoj koza u regionu nije samo običan posao koji se radi

zajedno sa članovima porodice, već je i seoski način života koji formira sopstvenu kulturu. Uzgajivači imaju ozbiljnih poteškoća i dosta žrtvuju sebe da bi proizveli što prirodnije meso i mleko. Zadovoljni su što drže koze, ali većina njih će završiti za deceniju i ne žele da njihova deca nastave ovaj život. Nova državna organizacija sa povećanjem subvencija, povećanjem pašnjaka, novčano, dodatcima za odgovarajuću površinu na kojoj se uzgajaju ovce i životom sa više društvenih događaja zadržaće ove ljude duži vremenski period (Saatci et al 2016).

Svi ispitanici svoj posao vode prema nomadskom načinu pastirskog života. Glavni proizvodi koje su prodavali bili su koza i jarad. Takođe prodaju mleko (6,06%), sir (39,85%), balegu (53,73%) i dlaku (65,67%). Prosečan broj koza u stadu bio je $254,8 \pm 13,8$. Većina uzgajivača živela je u mestu sa manje od 500 stanovnika (58,96%) i srednja udaljenost od najbližeg centra grada bila je 43km. Migraciona udaljenost između zimskih i letnjih mesta ispaše bila je 50 km i više za 30% njih. Tokom ove migracije, 76,87% uzgajivača je putovalo peške zajedno sa svojim životinjama, a 95,49% njih pređe granicu sopstvenih gradova. Samo 5,97% njih poseduje migrirane travnjake za letnje vreme. Svi objašnjeni uslovi su pokazali da je život nomadskih stočara zaista autentičan i težak. Bez obzira na težak život oni proizvode dragoceno prirodno meso i mlečne proizvode (Saatci et al. 2018).

Broj članova porodice koje se bave kozarstvom je u proseku $4,5 \pm 2,1$. 85,9% i 77,2% stočara na farmama ovaca i koza ima završenu samo osnovnu školu. Status članstva anketiranih stočara u "Udruženju uzgajivača ovaca i koza Burdur" je 59,3. Uzgajivači nisu imali dovoljno znanja o smeštaju, nezi, ishrani, zdravlju i higijeni. Zaključeno je da bi primenjene edukativne aktivnosti koje su pominjale sistem evidentiranja, upravljanje stadom i praktična znanja o drugim temama trebalo da budu korisne za odgajivače (Elmaz et al. 2014).

2.2. Koje mere bi pastiri mogli da preduzmu kako bi se zaštitili od ekstremnih temperaturnih uslova?

U naučnoj studiji za utvrđivanje uslova smeštaja pastira u Turskoj, 93,13% koristilo je šator ili sklonište nalik šatoru tokom leta na pašnjacima. 32,82% proizvodi električnu energiju iz solarnih panela za kućne potrebe, a 29,77% koristilo je satelitski prijemnik za televiziju (Saatcı et al. 2018).

Photos: Prof. Dr. Özkan Elmaz

2.4. Kako rešiti problem predatora?

Ovčari u Turskoj uzgajaju pastirske pse kao što su Kangal i Akbash da zaštite svoja stada od divljih životinja.

2.6. Kako rešiti problem manjka socijalnog života?

U naučnoj studiji za utvrđivanje društvenog života pastira u Turskoj, niko od njih u životu nije išao u pozorište i 91% njih nikada nije išla u bioskop, samo 8,6% njih je otišlo na odmor. 89,81% su bili članovi neke organizacije, a 92,36% je bilo spremno da dozvoli da se na svojim stadima izvrše naučne studije (Saatcı et al 2016).

96,25% je odgovorilo da je glavna društvena aktivnost kojoj su prisustvovali svi članovi porodice bila svadbena ceremonija. Njih 39,55% u životu nije bilo u drugom gradu. 43,28% ima sopstveni automobil, dok 47,73% ima traktor. 23,88% ima šansu da dođe do internet sadržaja. Među njima je procenat onih koji čitaju bio prilično nizak, 3,73% čitalo je stručno časopis,

dok 5,97% čita dnevne novine, a 6,77% njih čita bar jednu knjigu godišnje. Da bi ih zadržali u ovom posebnom poslu, moraju im se omogućiti bolji uslovi i životni sa više društvenih sadržaja. U tom cilju potrebno je definisati zahteve odgajivača i postupati u skladu sa njima. Oni su objasnili da uzgoj koza u zapadnom Mediteranu na planinama Taurus nije

samo aktivnost uzgoja životinja koja uključuje celu porodicu, već je to i pastirski način života koji živi u sopstvenoj kulturi. Suštinska je dužnost naše savremene zajednice da održava ovu kulturu živom (Saatcı et al. 2018).

Reference

1. Saatcı M., Elmaz Ö., Çolak M., Akbaş A.A., Korkmaz Ağaoğlu Ö., Sarı, M. (2016): A Glance on the Sociodemographic Life of Extensive Goat Breeders in West Mediterranean Region of Turkey. 12th International Conference on Goats, Antalya / TURKEY, 25-30th September, 2016. Pp: 79. (Oral presentation)
2. Saatcı M., Elmaz Ö., Akbaş A.A., Korkmaz Ağaoğlu Ö., Sarı, M.(2018): Some Life Features of Nomadic Pastoral Goat Breeders in the West Mediterranean Region of Turkey. 1st International Symposium on Silvopastoral Systems and Nomadic Societies in Mediterranean Countries, 22-24 October 2018, Isparta /Turkey Pp: 1-5.
3. Elmaz Ö, Ağaoğlu ÖK, Akbaş AA, Çolak M, Saatcı M, Metin MÖ (2014). The current situation of small ruminant enterprises of Burdur province. Eurasian J Vet Sci, 2014, 30, 2, 95-101.

3. Španija

3.1. Koje su glavne teškoće sa kojima se pastiri suočavaju živeći u prirodi?

'Las Albaidas' Farma: Ekstenzivno stočarstvo karakteriše zavisnost od prirodnih resursa. Zbog toga i ovce i pastiri treba da se prilagode životnoj sredini. U slučaju farme 'Las Albaidas', tokom 6 generacija opredelili smo se za korišćenje autohtone rase (merino), koja je savršeno prilagođena mediteranskim planinama i

agrosilvopastirskim sistemima (dehesas), kao i letnjoj ishrani zasnovanoj na strništa žitarica i mahunarki. Merino ovce su takođe dobro prilagođene karakterističnom temperaturnom opsegu južne Španije, između 0°C zimi i 40°C leti, kao i na hvatanje na nogama. Naša glavna briga za životnu sredinu danas je progresivna incidenca klimatskih promena, koja uzrokuje duža i toplija leta i kraće i sušnije zime. To nas primorava da vršimo duže transhumancije i da svoje upravljanje prilagodimo novim vegetacijskim resursima, od kojih neki imaju smanjenu hranljivu vrednost za ovce.

'Los Labrados' Farma: U mom slučaju, kao i većina pastira u Španiji, nema potrebe da „živim“ u prirodi, jer ne vršim transhumanciju. Moje stado je stalno na ispaši na farmi zvanoj „Los Labrados Altos“, koja se sastoji uglavnom od dehesa sa crnikom, plutom, nekim hrastom i kestenom, žbunjem i travom. Postoji

i mala površina sa kišnim žlebom za masline. Nažalost, zbog intenziviranja stočarske proizvodnje i nezainteresovanosti i dezinformisanja političkih aktera, stočarstvo u našoj zemlji nestaje, što može imati veoma negativan uticaj u budućnosti.

Što se tiče poteškoća sa kojima se suočavamo u radu na njivama tokom dužeg vremenskog perioda, mogu da istaknem klimatske nedaće, kao što su pojava ekstremnih klimatskih uslova: veoma topli i hladni dani, oluje, suše, itd. Klimatski uslovi su sve više zbunjujući za pastire i životinje. Još jedna velika briga je postojanje predatora (mungosi, lisice, vrane, geneti, divlje svinje... i, u severnoj Španiji, vukovi). Predatori otežavaju i poskupljaju rukovanje ovcama (ograde, psi, itd.), a pre svega utiču na same stičare (gubljenje vremena i stres).

3.2. Koje mere bi pastiri mogli da preduzmu kako bi se zaštilili od ekstremnih temperaturnih uslova?

'Las Albaidas' Farm: Stotinama godina pastiri su se prilagođavali toplotnim uslovima područja u kojima napsaju svoje životinje. U našem slučaju glavni problem su visoke letnje temperature. Tehnike predaka da se nosimo sa toplotom prilagodili smo savremenom životu. Na primer, tradicionalne kolibe smo zamenili krovovima od vegetacije sa kontejnerima opremljenim priključkom za struju. Tako možemo imati hladno (klimatizovano) i udobno mesto za odmor. Drugi način za ublažavanje efekata visokih temperatura je promena sati ispaše. Na farmi „Las Albaidas” ovce pasu tokom noći (od 21.00 do 9.00) i odmaraju se u hladu i blizu izvora vode tokom dana. Ova drevna tehnika je danas ređa zbog nedostatka vremena.

Photos: copyright Felipe Molina

'Los Labrados' Farma: Srećom, danas imamo odeću koja je veoma efikasna u borbi protiv hladnih dana. Međutim, sa kišom je sasvim drugačija situacija, jer ne znam ni za jedan sistem koji bi sprečio 100% kvašenje. Što se tiče vrućine, trudimo se da ne obavljamo aktivnosti usred dana. U dehesama možemo koristiti hlad drveća da bismo imali malo olakšanja. Takođe je važno da ostanete pravilno hidrirani da biste izbegli dehidraciju ili sunčanicu.

3.3. Kako rešiti hitne zdravstvene probleme?

'Las Albaidas' Farma: Danas je učinjen veliki napredak u zbrinjavanju urgentnih zdravstvenih tegoba pastira. Španija ima efikasan sistem javnog zdravlja. U slučaju nužde, čak i kada je pastir u zaista udaljenom području, oni mogu da koriste SOS sistem upozorenja ugrađen u svaki mobilni telefon, koji radi čak i kada nema ili je slab signal. Po potrebi će se medicinskim helikopterom doći do pastira i spasiti mu život.

'Los Labrados' Farma: U tom smislu, pokrivenost mobilnom mrežom u određenim tačkama ne postoji, tako da se možete naći u velikoj nevolji i biti potpuno izolovani. Ako vas nesreća spreči da se krećete, sama činjenica da nedostajete vašoj porodici upaliće alarme i oni će vas tražiti. Ako možete da se krećete, možete zamoliti komšiju za pomoć ili otići do najbližeg doma zdravlja, jer navođenje lokacije na kojoj se nalazite hitnoj službi ponekad nije izvodljivo.

3.4. Kako rešiti problem predatora?

'Las Albaidas' Farm: Na našem pašnjaku nema velikih zveri, poput vuka ili medveda, ali ima i drugih sitnih predatora, na primer, lisica i mungosa, koji poslednjih godina ugrožavaju bezbednost novorođenih jaganjaca. Naše rešenje, posebno tokom sezone jagnjenja, je kombinovana upotreba električnih ograda i pasa čuvara, posebno španskih mastifa, koji su

Photo: copyright Felipe Molina

tradicionalni saveznik za izbegavanje napada predatora.

'Los Labrados' Farma: Pitanje predatora se može rešiti posedovanjem dobro obučениh pasa, sprovođenjem kontrole populacije onih vrsta koje nisu zakonom zaštićene, ili ulaganjem u ogradu, posebno u slučaju osetljivih životinja, kao što su ovce. Međutim, ove mere zahtevaju velika ekonomska ulaganja, a pojedini pastiri to ne mogu da priušte.

3.5. Kako rešiti problem edukacije dece?

'Las Albaidas' Farma: Obrazovanje dece pastira je ključno. U Španiji postoji dobar sistem javnog obrazovanja, koji svakom detetu garantuje dostupnost obrazovnog centra na relativno maloj udaljenosti. Glavni problem je nedostatak dečije populacije u ruralnim sredinama, što dovodi do nestanka škola u najmanjim selima, primoravajući decu da svakodnevno putuju više kilometara kako bi pomogli u nastavi u većim gradovima. Drugi glavni problem pastira je ravnoteža između posla i porodice. Obično imamo teške i duge radne dane, koji se razlikuju tokom godine, što otežava da provedemo dovoljno vremena sa porodicom, posebno kada su pašnjaci daleko od kuće.

'Los Labrados' Farma: Biti pastir nije samo posao, već filozofija života. Dane provodite u brizi o životinjama i zemlji, što zahteva mnogo vremena i truda, ali je kompatibilno sa vođenjem porodice, sa decom i ostalom rodbinom. Tajna je u planiranju vremena, što nije lako, ali, s druge strane, ovakav način života obogaćuje decu, kako emocionalno tako i intelektualno. Deljenje nekih aktivnosti na farmi može pomoći da se pomire porodični i poslovni život.

3.6. Kako rešiti problem manjka socijalnog života?

'Las Albaidas' Farma: U ne tako dalekim vremenima društvene interakcije pastira bile su ograničene na lokalne sajmove, gde su se uglavnom sastajali sa drugim pastirima, i na

nekoliko porodičnih svečanosti. Danas su razvoj pametnih telefona i poboljšanje internet konekcija stvorili povezaniji i globalizovaniji svet. Ove tehnologije omogućavaju pastirima ne samo da poboljšaju društvene i poznate komunikacije, već i da pristupe relevantnim informacijama o svom sektoru, na primer, vremenskoj prognozi ili tržišnim cenama, pa čak i da daljinski kontrolišu svoja stada preko GPS-a.

'Los Labrados' Farma: Provodeći toliko vremena na poljima, razvijate posebnu vezu sa životinjama, pa čak i sa zemljom. Normalno, ne osećate usamljenost i tugu. Naprotiv, osećate se mirno i spokojno i, povremeno, možete da koristite tehnologiju za povezivanje sa ljudima. Ipak, kao ljudsko biće, moramo ponekad da se družimo, pa možete pokušati da to uradite kada opterećenje farme nije mnogo (van sezone jagnjenja).

1. Srbija

Radomirka Jogrić živi u Istočnoj Srbiji i zajedno sa svojom velikom porodicom, koja ima četiri generacije u jednom domu, bavi se stočarstvom. Ovčarstvom se bavi od detinjstva i njena kuća nikada nije imala manje od 15 ovaca, a ranije su gajili i do 500 ovaca. Na pašnjacima iznad sela bilo je na desetine pašnjaka i napasalo se na hiljade ovaca. Nažalost, daleki pašnjaci su sada napušteni, ali u selu još uvek skoro svaka kuća ima malo ovaca i to je neka vrsta tradicije. Radomirka je, kao i većina starijih ljudi, toliko vezana za život u prirodi i zajedno sa ovcama da je to smatrala jedinim načinom života koji može da živi.

Miroslav Mirko Milisavljević živi u istočnoj Srbiji, a ovčarstvom se bavi od 1998. godine kada je ostao bez posla. Njegov stric je bio pastir od detinjstva i i njegovi saveti su mu značili da stekne mnogo iskustva i ga mnogo nauči o ovcama. Mirko od početka gaji autohtonu rasu ovaca (svrljiška pramenka). Mirko je među prvima zvanično registrovao ovu rasu.

Njegovo stado je brojalo preko 200 ovaca i imao je jedno od najvećih stada u okolini. U poslu su mu pomagali ćerka i unuk. Danas ima 30 ovaca i nada da će sa ovcama provesti ostatak života.

4.1. Koje su glavne teškoće sa kojima se pastiri suočavaju živeći u prirodi?

Radomirka: Ako je čovek vezan za život u prirodi, ništa nije teško. Nedostatak društvenog života je ponekad problem, ali dobro je što sada postoje mediji koje možemo da pratimo (televizija i radio) i tako pastiri mogu da budu u korak sa vremenom. Posao je ponekad naporan i zdravstveni problemi počinju posle mnogo godina, ali ništa ne može da zameni zadovoljstvo i slobodu koju

ovaj posao pruža.

Miroslav: Ranije, kada sam imao veliki broj ovaca, ustajao sam u 4 ujutru, a radni dan mi se završavao u 10 uveče. Puštao sam ovce na ispašu na teritoriji od nekoliko kvadratnih kilometara u planinama i hodao sam po nekoliko desetina kilometara dnevno. Priroda je lepa, ali ponekad je veoma surova i

vremenski uslovi su takvi da se često pokisne ili je prevruće ili prehladno. Samo ljudi sa velikom voljom i iskustvom mogu da se izbore sa ovim izazovima.

4.2. Koje mere bi pastiri mogli da preduzmu kako bi se zaštitili od ekstremnih temperaturnih uslova?

Radmirka: Pastir uvek mora da bude spreman i da izdrži svako vreme. Sa sobom uvek treba da nosite toplo, hladno i kišno odelo. Sada je važno pratiti vremensku prognozu. Nažalost, ranije to nije postojalo, pa su pastiri bili izloženi ekstremnim vremenskim uslovima, a moguće je da je to značajno uticalo na njihovo zdravlje.

Miroslav: U Srbiji postoji tradicionalna odeća od vune koja je veoma pogodna za pastire. Ova odeća je zimi topla, a leti izoluje. Vunene čarape su nešto što bih preporučio svima. Međutim, svako ko bi želeo da bude pastir mora da shvati da će retko imati potpuni komfor i treba da nauči da živi sa tim..

4.3. Kako rešiti zdravstvene probleme?

Radmirka: Posao pastira sa sobom nosi mnoge rizike. Navešću samo neke poput ujeda zmija, insekata, raznih povreda i hladnoće. Naučila sam od starijih ljudi kako se boriti protiv ovih opasnosti i za sve postoji tradicionalna medicina. U prošlosti je bio veliki problem doći do lekara, ali danas imamo dobre puteve do sela i relativno je lako doći do lekara u hitnim slučajevima.

Miroslav: Veoma je važno napraviti dobar plan za hitne slučajeve i dogovoriti sa porodicom način da vas što pre prevezu kod lekara u slučaju opasnosti. Telefon uvek nosim sa sobom, a u slučaju nužde postoji transportno vozilo koje dolazi do mene jer sam često u udaljenom kraju. Neophodnu apoteku uvek nosim sa sobom. Sadrži najvažnije lekove po savetu lekara koji mi mogu biti potrebni. Nažalost, vrlo mali broj pastira ima ovu naviku i ponekad je potrebno nekoliko sati da se dođe do lekara i život može biti u velikoj opasnosti!

4.4 Kako rešavate probleme sa predatorima?

Radomirka: Radomirka: U našem kraju ima vukova i šakala. Oni su oduvek bili problem za pastire. Ranije, kada smo bili visoko u planinama, napadali su gotovo neprestano. Srećom, ovaca je tada bilo dosta, pa se gubitak nije ni primetio. Od starijih sam naučila da se ne treba plašiti i da vukovi retko napadaju ljude ili životinje kada su ljudi blizu. Uvek sam se trudila da svoje stado držim na okupu i da ih ne ispuštam iz vida.

Miroslav: Imao sam dosta problema sa vukovima i jednom prilikom kada je 30 mojih ovaca zalutalo, ujutru se vratilo 10 i našli smo leševe koje su pojeli vukovi. Pošto ovce ostavljam same u toru preko noći, morao sam da napravim visoku žičanu ogradu koja je zakopana u zemlju. Često pastiri misle da su vukovi daleko, a zapravo se nikad ne zna kada bi mogli doći. Takođe psi čuvari su veoma važni. Međutim, imao sam i par slučajeva da je vuk napao i ubio mog psa.

4.5. Kako rešiti problem edukacije dece?

Radomirka: Kada sam ja bila dete, išli smo pešice do škole nekoliko kilometara do obližnjeg sela. U selu je bilo dosta dece, tako da smo se divno provodili usput. Danas u našoj seoskoj školi ima sedmoro dece. Dobra stvar je što imaju svog učitelja i ne moraju da putuju. Za dalje školovanje svakako bi trebalo da odu u veće gradove. Putovanje nije lako, ali mi je drago što žive u porodičnom okruženju, pa će uz pomoć porodice to prebroditi. Živim u porodici koja ima četiri generacije koje se međusobno pomažu i danas to smatram velikim blagom. Imam četvoro malih unuka koji idu u školu ili bi uskoro trebalo da idu u školu. Sada je vreme savremenih tehnologija i nadam se da će im i one pomoći da se lakše nose sa školovanjem.

Miroslav: Kada sam imao mnogo ovaca, cela moja porodica je bila uključena u posao čuvanja ovaca, uključujući i unuke. Na njihovu nesreću, ovaj posao je bio veoma naporan i zahtevao je mnogo odricanja. Imali smo relativno dobar profit (od jagnjetine i sira), ali je to ipak bio preveliki posao za njih. Samo obrazovanje nije problem za kratko vreme, ali nakon završenog školovanja treba se odlučiti za ovakav način života, što nije lako.

4.6. Kako rešiti problem manjka socijalnog života?

Radomirka: Za pastire i stočare najbolje je da se ovim poslom bave kao cela porodica. Na ovaj način svako može doprineti i imati vremena za sopstveni život. Iako smo mi (starije generacije) ceo život posvetili ovoj profesiji. Danas imamo sreću što smo u kontaktu sa poznanicima širom sveta preko društvenih mreža i mobilnih telefona. Starije generacije se teško navikavaju na savremene tehnologije, ali uz pomoć mlađih sve je lakše. Nažalost, naša sela su se značajno smanjila i broj mladih je sve manji. Ipak, oni koji su ostali su veoma bliski, druže se i pomažu jedni drugima, a ovo je zalog za budućnost!

Miroslav: Na našim prostorima održavali su se tradicionalni vašari na kojima su se okupljali pastiri da razmenjuju iskustva, druže se i trguju. Nekada je na ovim vašarima bilo nekoliko stotina, pa i hiljada ljudi. Nažalost, sada vašari nestaju, ali i dalje postoje i ima mladih

koji poštuju tradiciju i organizuju ovakve manifestacije ili izložbe ovaca i koza. Ovo treba održavati kako bi se poštovala tradicija i obezbedio kontakt i druženje pastira. Takođe sam dosta putovao po okolini dok sam trgovao ovcima i to mi je mnogo značilo u kontaktu sa ljudima i drugim pastirima. Naša tradicija je da nas svuda srdačno dočekuju drugi pastiri, a naravno kada nam dođu u goste, da budemo dobri domaćini.